

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Філософський факультет

ВОЛОДИМИР БУДЗ

**САМООРГАНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ ДІЙСНОСТІ
В КОНТЕКСТІ ЇЇ АНТРОПОЛОГІЧНИХ ЗАСАД
ТА АКСІОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ**

Монографія

**SELF-ORGANISATION OF PUBLIC REALITY
IN THE CONTEXT OF ITS ANTHROPOLOGICAL
PRINCIPLES AND AXIOLOGICAL FACTORS**

Monograph

Том 1

**ПРОЛЕГОМЕНИ ДО САМООРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОГО БУТТЯ.
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ
ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Volume 1

**PROLEGOMENA TO SELF-ORGANIZATION OF SOCIAL BEING.
CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL
BASES OF RESEARCH**

Івано-Франківськ
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
2017

УДК 116: 316.3.+572.028+172+177+124.5: 17.023+17.025+17.026+316.613.4+159.942+572.1/4
ББК 87.216
Б 90

Рекомендовано до друку вченою радою ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», протокол № 5 від 31 травня 2016 р.

Рецензенти:

Володимир Степанович Возняк,

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич)

Ігор Володимирович Карівець,

доктор філософських наук, доцент кафедри філософії Інституту гуманітарних та соціальних наук (Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів)

Микола Адамович Козловець,

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії (Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир)

Будз В. П.

Б 90 Самоорганізація суспільної дійсності в контексті її антропологічних засад та аксіологічних чинників : у 5 т. Т. 1 : Прологомени до самоорганізації суспільного буття. Концептуальні та методологічні основи дослідження : монографія = Self-Organisation of Public Reality in the Context of its Anthropological Principles and Axiological Factors : in 5 Vol. Vol. 1 : Prolegomena to Self-Organisation of Social Being. Conceptual and Methodological Bases of Research : Monograph / Володимир Будз. – Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2017. – 522 с.

ISBN 978-966-640-425-4

У монографії досліджено онтологічні особливості та закономірності самоорганізації суспільної дійсності в контексті антропологічних засад та похідних від них аксіологічних чинників. Аналізуються можливості застосування концептів парадигми самоорганізації для аналізу суспільних процесів. Розроблено концепцію антропологічної синергії та панантропологічний підхід до аналізу процесів самоорганізації суспільства, які ґрунтуються на ідеї синергійної єдності соматички, психіки і духу як складових людської антропології. Досліджено феноменологічну трансформацію афектів і почуттів в аксіологічні чинники самоорганізації суспільного буття. Суспільне буття проаналізовано як самоорганізований феноменологічний та аксіологічний процес, який розвивається як синергійний зв'язок афективно-чуттєвого та інформаційно-семіотичного чинників.

Для науковців, аспірантів, студентів та всіх читачів, які цікавляться соціально-філософською проблематикою, питаннями соціальної онтології, проблемами філософської антропології, феноменології, аксіології, а також проблемами філософії права, філософії економіки, філософії політики, філософії мови, соціології.

In the monograph are investigated the ontological features and regularities of self-organization of public reality in the context of anthropological principles and axiological factors, derived from them. The possibilities of application of concepts of paradigm of self-organization for the analysis of public processes are analyzed. The conception of anthropological synergy and pan-anthropological approach to the analysis of processes of self-organization of society, which are based on the idea of synergical unity of somatics, psyche and spirit as constituent parts of human anthropology, are analyzed. Phenomenological transformation of emotions and feelings into the axiological factors of self-organization of public life is analyzed. Public life is analyzed as the self-organized phenomenological and axiological process, which develops as the synergical connection of highly emotionally perceptible and semiotic factors.

For scholars, postgraduate students, students and all readers, which are interested in social and philosophical issues, questions of social ontology, problems of philosophical anthropology, phenomenology, axiology, and also problems of philosophy of right, philosophy of economy, philosophy of policy, philosophy of language, sociology.

УДК 116: 316.3. + 572.028 + 172 + 177 + 124.5 : 17.023 + 17.025 + 17.026 + 316.613.4 + 159.942 + 572.1/4
ББК 87.216

ISBN 978-966-640-425-4

© Будз В.П., 2017

*Моїй Святій Батьківщині – Україні
та всім Українцям минулих, сучасних і майбутніх часів
присвячую цю монографію
з надією на Мир, Добробут та Щасливе майбутнє
Українського Народу.*

*Слава Україні!
Героям Слава!*

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

АФС – афективні стани;

АЧС – афективно-чуттєві стани;

НАЧС – негативні афективно-чуттєві стани;

ПАЧС – позитивні афективно-чуттєві стани;

СПД – соматика, психіка і дух;

Синергія СПД – синергія соматики, психіки та духу.

Пояснення до схем:

Для схематичного зображення процесів та явищ суспільного буття використовуються схеми, які одночасно позначаються в тексті в процесі пояснення в круглих дужках, наприклад, (1), (2) (3), (4) (5) і т.д. та позначаються відповідно цифрами на схемах у круглих дужках (1), (2), (3), (4) (5) і т.д.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	11
Розділ I. Концептуальні основи дослідження у контексті теоретичної та методологічної бази	25
1.1. (N.B.) Обґрунтування концептуальних засад дослідження	25
1.2. (N.B.) Тлумачення термінів дослідження	36
1.3. Аналіз теоретичної та методологічної бази дослідження	51
1.3.1. Загальний аналіз теорії синергетичних (самоорганізаційних) систем та концептів синергетики.....	54
1.3.2. Історія формування теорії самоорганізації та її використання в науках.....	56
1.3.3. Дослідження методологічних принципів синергетики.....	60
1.3.4. Виявлення концептуальних аспектів синергетики.....	62
1.3.5. Особливості параметрів синергетичних систем.....	68
1.3.5.1. Нелінійність як параметр розвитку синергетичної системи.....	70
1.3.5.2. Циклічність як параметр розвитку синергетичної системи.....	72
1.3.5.3. Стохастичність як параметр розвитку синергетичної системи.....	72
1.3.5.4. Коливальна динаміка як параметр розвитку синергетичної системи.....	74
1.3.6. Ідеї самоорганізації у природничих та гуманітарних науках.....	75
1.3.6.1. Парадигма самоорганізації у природничих науках.....	76
1.3.6.2. Парадигма самоорганізації у гуманітарних науках.....	80
1.3.7. Формування напрямку соціальної синергетики.....	89
1.3.7.1. Обґрунтування необхідності парадигми соціальної синергетики для пізнання суспільства.....	89
1.3.7.2. Аналіз специфіки соціальних систем та їх параметрів у синергетичному контексті.....	92
1.3.7.3. Аналіз специфіки окремих суспільних груп та суспільних явищ у синергетичному контексті.....	94
1.3.7.4. Вивчення окремих синергетичних концептів у контексті самоорганізації суспільного буття.....	99
1.3.8. Об'єктивні та суб'єктивні причини самоорганізації суспільного буття.....	101
1.3.8.1. Об'єктивні синергетичні атрактори самоорганізації суспільного буття.....	101
1.3.8.1.1. Трансцендентно-телеологічні та провіденціалістські чинники самоорганізації суспільного буття.....	102
1.3.8.1.2. Природно-космологічні концепції самоорганізації суспільного буття.....	103
1.3.8.1.3. Природно-еволюційні концепції самоорганізації суспільного буття.....	104
1.3.8.1.4. Біологічно-натуралістичні та соціо-біологічні концепції самоорганізації суспільного буття.....	105
1.3.8.1.5. Матеріалістично-механістичні концепції самоорганізації суспільного буття.....	106
1.3.8.1.6. Поліфакторна самоорганізація суспільного буття.....	107
1.3.8.1.7. Культурно-історичні причини суспільної самоорганізації.....	107
1.3.8.1.8. Структурно-функціональні концепції формування та самоорганізації суспільства.....	109
1.3.8.1.9. Об'єктивно-автопоезисні концепції самоорганізації суспільного буття.....	123
1.3.9. Вплив структур антропологічного (суб'єктивного) характеру на самоорганізацію суспільного буття.....	125
1.3.9.1. Тілесність як суб'єктивна причина суспільної самоорганізації.....	126
1.3.9.2. Феноменологічно-ментальні суб'єктивні причини суспільної самоорганізації.....	129
1.3.9.2.1. Раціональні та ірраціональні чинники самоорганізації суспільства.....	129

1.3.9.2.1.1. Раціональні чинники самоорганізації.....	130
1.3.9.2.1.1.1. Раціональні дискурси як причини самоорганізації.....	131
1.3.9.2.1.1.2. Ідентифікації як причини суспільної самоорганізації.....	138
1.3.9.2.1.2. Ірраціональні чинники самоорганізації.....	142
1.3.9.3. Психологічні концепції самоорганізації суспільного буття.....	143
1.3.9.3.1. Психічне взагалі як фактор самоорганізації.....	143
1.3.9.3.2. Потреби та інтереси як фактор самоорганізації.....	144
1.3.9.3.3. Окремі почуття як фактор самоорганізації.....	145
1.3.9.3.4. Автопоезисна самоорганізація людської антропології та її вплив на суспільство.....	150
1.3.9.3.4.1. Холістичні концепції самоорганізації людини та суспільства.....	150
1.4. (N.B.) Наукова новизна дослідження.....	158
1.4.1. Панантропологічна концепція самоорганізації суспільства.....	158
1.4.2. Концепція антропологічної синергії та автопоезису.....	160
1.4.3. Принципи самоорганізації суспільного буття та суспільної реальності.....	162
1.4.4. Принципи функціонування людини і суспільства у суспільному бутті.....	164
1.4.5. Принципи співвідношення аксіологічного та антропологічного у процесі суспільної самоорганізації.....	168
1.4.6. Принципи співвідношення феноменологічного, аксіологічного та антропологічного у процесі суспільної самоорганізації.....	171
1.4.7. Принципи самоорганізації людини і суспільства.....	172
1.4.8. Фактори самоорганізації.....	175
1.4.9. Новизна термінів, які введені у дослідженні.....	179
1.4.10. Новизна концептів дослідження.....	183
1.4.11. Закони та закономірності, які виявлені у дослідженні.....	187
РОЗДІЛ II. Прологемени до самоорганізації суспільного буття.....	191
2.1. (N.B.) Особливості самоорганізаційної онтології суспільного буття.....	191
2.2. (N.B.) Постановка актуальності проблеми дослідження у соціальному контексті.....	209
2.2.1. (N.B.) Концепт «самоорганізації суспільства» та його інтерпретація.....	218
2.2.1.1. (N.B.) Антропологічна синергія як методологічний підхід до проблеми самоорганізації суспільства.....	224
2.2.1.1.1. (N.B.) Панантропологічний підхід до розуміння сутності людини та самоорганізації суспільного буття.....	227
2.2.1.1.2. (N.B.) Співвідношення аксіологічної та антропологічної мотивації суспільної діяльності.....	229
2.2.1.1.3. Особливості трансцендентування людської антропології у соціалізовані форми.....	232
2.2.1.2. Чинники антропологічної єдності людини і суспільного з буттям природи....	233
2.2.1.2.1. (N.B.) Антропологічна реальність як реальність екзистенціалів.....	240
2.2.1.2.1.1. Афекти і почуття в контексті екзистенціалів.....	242
2.2.1.2.1.1.1. «Безкінечний» прояв об'єктивацій людської антропології (афектів, почуттів та ідей).....	252
2.2.1.2.1.1.2. Тотожність та відмінність об'єктивації антропологічних факторів.....	253
2.2.1.2.1.2. Єдність генетичної та епістемологічної інформації у самоорганізації суспільства.....	254
2.2.1.2.1.3. (N.B.) Почуття як основне онтологічне самоорганізаційне джерело творення соціальності та соціальних груп.....	257
2.2.1.2.1.3.1. Онтологічно-антропологічні основи людини та їх роль в самоорганізації суспільного буття.....	262

2.2.1.2.1.3.2. (N.B.) Афективно-чуттєві стани (АЧС), як основні чинники суспільної самоорганізації.....	265
2.2.1.2.1.3.3. Самоорганізовуюча та структуруюча роль афектів і почуттів у суспільних явищах та формах соціальності.....	267
2.2.1.2.1.3.4. Афективно чуттєва та ціннісна мотивація самоорганізації людей у суспільні групи.....	269
2.2.1.2.1.4. Естетичний, психічний, етичний та аксіологічний етапи сприйняття, пізнання та самоорганізації суспільного буття.....	275
2.2.1.2.1.4.1. Естетичні та етичні види емоцій і почуттів у контексті суспільної самоорганізації.....	278
2.2.1.2.1.5. (N.B.) Тлумачення людини як «homo affectus» у контексті суспільної самоорганізації.....	280
2.2.1.2.1.5.1. Визначення людини як homo affectus.....	296
2.2.1.2.1.5.2. Афективний зміст людської природи.....	302
2.2.1.3. Проблема ідеї «самоорганізації» суспільства.....	306
2.2.1.4. Можливість суспільної самоорганізації у контексті співвідношення волюнтаризму та раціоналізму.....	310
2.2.1.5. Рівні суспільної самоорганізації.....	313
2.2.1.5.1. Ірраціональний шлях (онтологічний) суспільної самоорганізації.....	317
2.2.1.5.2. Раціональний шлях (феноменологічний) суспільної самоорганізації.....	318
2.2.1.5.2.1. Суспільство як феноменологічна реальність.....	319
2.2.1.5.2.1.1. (N.B.) Суспільне буття як самоорганізований феноменологічний та аксіологічний процес.....	322
2.2.1.5.2.1.1.1. Взаємозв'язок інформаційно-семіотичного та афективного в межах людської феноменології.....	328
2.2.1.5.2.1.1.2. Проблема гіпостазування категорій соціальної філософії у контексті феноменологічних процесів.....	328
2.2.1.5.2.1.1.3. Спрямованість феноменології до самоорганізації безпеки та уникнення страху у суспільних взаємодіях.....	331
2.2.1.5.2.1.1.4. Раціональність соматика, психіки і духу у контексті феноменологічних процесів людської антропології.....	332
2.2.1.5.2.1.1.5. Аксіологічність та футурологічність людини у контексті її антропології.....	334
2.2.1.5.2.1.1.6. Відчуження та страх в межах індивідуальної феноменології.....	334
2.2.1.5.2.1.1.7. Феноменологічна маргіналізація спільнот у межах суспільства.....	335
2.2.1.5.2.1.1.7.1. Інтеграційний соціальний капітал та соціальні очікування як основа «миттєвої» взаємодії маргінальних спільнот.....	335
2.2.1.5.2.1.1.8. Особливості феноменологічних взаємодій у локальних та глобальних спільнотах.....	337
2.2.1.5.2.1.2. Сутність людини як потік антропологічних факторів.....	339
2.2.1.5.2.2. (N.B.) Раціональне продукування ірраціонального та ірраціональне продукування раціонального у людській антропології.....	341
2.2.1.5.2.3. Теоретичні та практичні аспекти раціональної самоорганізації суспільства.....	361
2.2.1.5.3. Індивідуальний, локально-груповий та глобальний рівні суспільної самоорганізації.....	363
2.2.1.5.4. Формальний та неформальний рівень самоорганізації.....	366
2.2.1.5.5. Афективно-чуттєва самоорганізованість малих та великих соціальних груп.....	367
2.2.1.5.5.1. Афективні стани як основа самоорганізації суспільних інститутів та ідентифікації спільнот.....	368

2.2.1.5.6. Соціальні інститути як відображення антропологічної сутності людини.....	370
2.2.1.5.6.1. Соціальні інститути як результат пошуку позитивних афективно-чуттєвих станів.....	372
2.2.1.6. Раціональні та ірраціональні принципи суспільної самоорганізації.....	373
2.2.1.6.1. Антропологічні об'єктивації та їх типи у контексті суспільної самоорганізації.....	376
2.2.1.6.2. Типи самоорганізації суспільного буття.....	378
2.2.1.7. Історичні типи самоорганізації суспільства.....	379
2.2.1.8. Шляхи та методи раціональної самоорганізації суспільства.....	380
2.2.2. Можливі соціальні світи та їх самоорганізація на основі антропологічних чинників.....	382
2.2.3. (N.B.) Об'єктивність суспільної самоорганізації.....	388
2.2.3.1. Обґрунтування теми дослідження у контексті питання об'єктивності суспільної самоорганізації.....	397
2.2.3.2. Позірність об'єктивності соціальних інститутів.....	398
2.2.3.3. Об'єктивність антропологічних засад самоорганізації суспільства та суб'єктивність антропологічних чинників.....	401
2.2.4. Системність самоорганізації суспільства і людини.....	403
2.2.5. Афекти і почуття як об'єктивація людської антропології та цінності як об'єктивація афектів і почуттів на самоорганізаційному суспільному рівні.....	404
2.2.6. (N.B.) Афективно-чуттєві стани як об'єктивовані моральні принципи (соціальний капітал) в контексті онтології, феноменології та аксіології суспільного зв'язку.....	406
2.2.6.1. Афективно-чуттєві стани як онтологічне підґрунтя моральної поведінки людини.....	408
2.3. Достовірність самого себе як підґрунтя вивчення соціальної самоорганізації.....	409
2.4. (N.B.) Панантропологізм як методологічний принцип дослідження.....	416
2.4.1. Афективно-чуттєва тотожність природи людини і суспільства.....	419
2.4.2. Інформаційна відмінність та антропологічна тотожність суспільств.....	419
2.4.3. Тотожність типів соціальності на основі афективно-чуттєвих станів.....	420
2.5. Система соматичних, психічних та духовних засад самоорганізації індивідуального і суспільного буття.....	422
2.5.1. (N.B.) Раціональні чинники самоорганізації суспільного буття.....	425
2.5.2. (N.B.) Панантропологічна методологія осмислення самоорганізації суспільства як єдність матеріальних та ідеальних чинників.....	430
2.5.3. (N.B.) Суспільні явища як антропологічні явища.....	431
2.5.3.1. Можливість самоорганізації суспільства на основі морального самоконтролю афектів і почуттів.....	435
2.5.3.2. Необхідність моральної самоорганізації українського суспільства на основі позитивних АЧС.....	436
2.5.3.3. Моральні чесноти як основні елементи самоорганізації суспільства.....	437
2.5.3.4. Морально-емоційна (антропологічна) сутність суспільства.....	439
2.5.3.5. (N.B.) Суспільні механізми самоорганізації суспільства як антропологічні механізми.....	441
2.5.4. (N.B.) Співвідношення аксіологічних та антропологічних чинників у процесі суспільної самоорганізації.....	443
2.5.4.1. Взаємозв'язок антропологічних та аксіологічних чинників людини та суспільства.....	447
2.5.4.1.1. Суспільне буття як єдність антропологічного та аксіологічного феноменів.....	448
2.5.4.1.2. Емоційно-чуттєві стани як природне (антропологічне) та соціальне (аксіологічне) прагнення людини.....	448
2.5.4.1.2.1. Зв'язок АЧС із антропологічними потребами.....	450

2.5.4.1.3. Конфліктність у суспільствах як відсутність антропологічної та аксіологічної інтеграції.....	451
2.5.4.2. Первинні та вторинні причини самоорганізації суспільств.....	452
2.5.4.2.1. Суб'єктивні (первинні) та об'єктивні (вторинні) фактори самоорганізації суспільств.....	457
2.5.4.3. Конструювання суспільної дійсності в контексті аксіологічних чинників.....	458
2.5.4.4. Афективно-чуттєва герменевтика тлумачення суспільно-історичних явищ та суспільних суб'єктів.....	459
2.5.5. Структурні елементи людини як основа самоорганізації суспільств.....	460
2.5.5.1. Єдність антропологічних засад у людині як синергійна основа суспільної самоорганізації.....	461
2.5.5.1.1. Іманентність афективних станів у системі людської антропології.....	462
2.5.5.1.2. Синергія афектів і почуттів.....	462
2.5.5.1.3. Синергійна єдність антропологічних факторів в онтогенезі та філогенезі.....	462
2.5.5.1.3.1. Синергія соматика, психіки і духу як фактор подолання фізичного і хімічного (матеріального) в людині.....	463
2.5.5.2. Єдність антропологічних чинників у феноменологічних процесах та їх перехід на аксіологічний рівень.....	465
2.5.5.3. (N.B.) Антропологічні засади самоорганізації суспільства.....	467
2.5.5.4. (N.B.) Синергія антропологічних засад людини.....	472
2.5.5.4.1. Синергія соматика, психіки та духу в людині.....	475
2.5.5.4.2. Синергійна єдність соматика, психіки та духу в контексті людської антропології.....	476
2.5.5.5. Розуміння людини як «машини» в контексті синергії людської антропології.....	479
2.5.5.5.1. Людина як синергійний феномен соматика, психіки та духу.....	481
2.5.6. Антропологічне походження суспільного порядку.....	482
2.5.6.1. Антропологічне походження суспільних сфер.....	483
2.5.6.2. Антропологічний обмін у спільноті.....	485
2.5.6.2.1. Взаємодія в суспільстві як обмін АЧС.....	486
2.5.6.3. Безпосереднє функціонування людської антропології як її діалектика.....	488
2.5.7. Взаємозв'язок причин та суб'єктів суспільних відносин.....	489
2.5.7.1. Антропологічні принципи самоорганізації суспільств.....	489
2.5.7.2. Аксіологічні принципи самоорганізації як її морально-етичні принципи.....	492
2.5.7.3. (N.B.) Афективно-чуттєві шляхи самоорганізації суспільства.....	495
2.5.7.4. Специфіка самоорганізації суспільного буття на основі світоглядно-ідеологічних схем та їх морально-емоційного підґрунтя.....	498
2.5.8. (N.B.) Єдність антропологічних потреб та соціального капіталу.....	502
2.6. Єдність раціонального та ірраціонального в АЧС.....	505
2.7. Нелінійність самоорганізації суспільного буття у часовому контексті.....	507
2.8. Раціоналізм західноєвропейської методології осмислення людини.....	511
2.8.1. Проблема світоглядно-ідеологічних та антропологічних відмінностей між Заходом та Сходом.....	516
2.8.2. Перспективи розвитку держави і суспільства.....	518
2.8.3. Співвідношення раціоналізму та ірраціоналізму в поясненні людини.....	520

*«Все, що настає,
завжди близьке до того, що передувало,
адже це не перелік окремих речей,
котрі вкупі лише з примусу,
а розумна сув'язь;
бо як усе суще доладно упорядковане,
так і все те, що стається,
виявляє не просто спадковість,
а дивовижну взаємну близькість»¹.*

*Марк Аврелій Антонін
Книга IV. 45.*

¹ **Аврелій М.** Наодинці з собою. Роздуми / Марк Аврелій. – [пер. з грец. Ростислава Паранька]. – Львів : Літопис, 2007. – С.57.

ПЕРЕДМОВА

Незважаючи на успіхи природничих наук, які у пошуках основ буття дійшли теоретично до моделювання буття із постулювання найменших елементарних частинок (наприклад, Higgs boson¹), у гуманітарних науках проблемним залишається питанням наскільки парадигми пізнання людини і суспільства є вдалими та адекватними у розумінні суті людини та принципів самоорганізації суспільств. З іншого боку – чи взагалі можна пізнати сутність людини, хоча для цього не треба проникати у безкінечність буття (малу чи велику), бо людське буття дане досліднику в його власному досвіді. Такий шлях до пізнання суті людини хіба що є шляхом філософського проникнення у «безкінечність» людської свідомості та духу, бо тільки в їх межах можна пізнати власну сутність.

Від філософії завжди вимагали і будуть вимагати, щоб вона була «строгою теоретичною наукою», раціонально обґрунтовувала та позитивно описувала фундаментальну реальність за допомогою концептуально-категоріального апарату та адекватно (істинно) відображала у сфері розуму через логіку понять об'єктивні відношення і зв'язки у природному та суспільному бутті.

Але філософія також має виконувати практичні завдання і «будуватись» таким чином, щоб ставати засобом «суспільної інженерії», створювати такі концепти та ідеї, через які можна було б гармонізувати² суспільні відносини, впливати на гуманізацію відносин між людьми, соціальними групами та інститутами. Українська філософія завжди мала практичний (зокрема етичний) вимір та акцентувала дослідницьку увагу на вадах і недоліках людського та суспільного життя. У такому контексті сучасна українська соціальна філософія має бути активною у розв'язанні сучасних життєвих проблем, повинна пізнавати і шукати сутнісні орієнтири людської життєдіяльності, основні цінності людського буття.

У сучасних гуманітарних науках про природу людини та суспільства, у філософській антропології спостерігається своєрідна **методологічна криза**, яка зумовлена односторонністю та тенденційністю раціонального підходу до аналізу цих феноменів дійсності. У цьому контексті в оцінках суспільних явищ «...навіть чи можна знайти безпристрасні (нетенденційні) суджен-

¹ **Бозон Гігса** (постульований **Пітером Гігсом** у 1960 р.) – елементарна частинка, квант поля, яка відповідає за масу елементарних частинок.

² Проблема гармонізації суспільних відносин та врегулювання конфліктів є особливо актуальною у сучасних умовах української дійсності, яка розвивається у контексті двох сучасних українських революцій «Помаранчевої» та «Єврореволюції» («Революції Гідності») та сепаратистських тенденцій, які є на сході та півдні України. Для українського суспільства є актуальною проблема солідарності, довіри, толерантності, гідності, відповідальності, чесності, оскільки ці **моральні риси є найважливішими самоорганізаційними факторами суспільного буття**.

ня»¹. Спроба пояснення суспільства завжди є раціональною з подальшим наданням переваги раціональному чи ірраціональному² чиннику в системних міркуваннях. Проте навіть «...ідея суспільства є сама по собі проблематичною – і неухильно стає такою дедалі більше»³, оскільки «передові нації світу зіштовхнулися з ситуацією, в якій історично важливі мезорівні соціальної інтеграції – найближча родина, родина в широкому смислі, громада, сусідство, церква... клуб, а останнім часом політична партія – занепали й продовжують занепадати у своєму значенні механізмів соціальної інтеграції. Цей занепад є незаперечним»⁴. Але такий занепад є швидше суто методологічний, оскільки «соціологічні мезорівні соціальної інтеграції» насправді не є механізмами соціальної інтеграції. Насправді **реальними механізмами соціальної інтеграції та самоорганізації є антропологічні чинники**, які у сучасних соціальних науках, зокрема у соціології не враховуються, бо соціологія має справу із соціальними фактами, а антропологічні чинники (соматика, психіка та дух) не «вписуються» у загальну методологічну схему соціальних фактів, бо їх неможливо «виміряти». Для соціології зрозуміло, що важливіше оперувати такими механізмами соціальної інтеграції, які названі **Н. Смелзером** (родина, громада, сусідство, церква, політична партія), але ці так звані «соціальні факти» теж мають свою причину, яка має антропологічний вимір, а антропологічні причини суспільних явищ не є предметом осмислення у соціології.

У сучасній філософії переважає інтерпретативний стиль мислення. З одного боку можливо такий стан речей зумовлений методологічними настановами соціологічного позитивізму, аналітичної філософії, феноменології, герменевтики та конструктивізму з їх вимогами інтерпретувати текст (*текст як будь-яке явище*)⁵ з метою пошуку його основних складових частин. Проте будь-яка інтерпретація, навіть та, яка шукає сенс і структуру явища не є універсальним методом вирішення проблеми, і спрямовує дослідника на пошук емпіричних фактів, які не дають системного бачення проблеми.

Сучасна філософія у контексті постмодернізму відмовилась від системного осмислення світу, зокрема світу соціального і природного. Такий стан речей продукує методологічну кризу і «хаос» у філософії, бо з часів системної філософії **Г. Гегеля** до цього часу відсутні спроби, у яких можна було б побачити намагання пояснити природний і соціальний світи у їх єд-

¹ **Зиновьев А. А.** Идеология партии будущего / Александр Александрович Зиновьев. – М.: Эксмо, 2003. – С.104.

² Ірраціональний чинник суспільного буття неможливо витіснити із суспільної взаємодії, бо природа людини є також частково ірраціональною, принаймні на соматичному і психічному рівні. Усі суспільні процеси в більшій чи меншій мірі ґрунтуються на ірраціональних чинниках.

³ **Смелзер Н.** Проблеми соціології. Георг-Зімелівські лекції, 1995/ Нейл Дж. Смелзер ; [пер. з англ. В.Дмитрук]. – Львів: Кальварія, 2003. – С.67.

⁴ **Смелзер Н.** Проблеми соціології. Георг-Зімелівські лекції, 1995/ Нейл Дж. Смелзер ; [пер. з англ. В.Дмитрук]. – Львів: Кальварія, 2003. – С.66.

⁵ Буття природи та буття суспільства також можна розуміти як «текст».

ності, як два модуси одного і того ж буття, як це характерно для класичних схем філософування. Адже, зрозуміло, що природа і спільнота не можуть бути абсолютно протиставлені, звідси настає методологічна потреба пошуку універсальної основи для їх єдності.

Українська філософія, як частина світової філософії теж часто є інтерпретативною, оскільки у ній не спостерігаються спроби системного¹ пояснення буття. Але чи здатна вирішити така теоретично-інтерпретаторська філософія конкретні сучасні проблеми української дійсності, зокрема проблеми інтеграції сучасного українського суспільства та подолання суспільно-політичної кризи, яка триває на сході та півдні України? Переважна більшість досліджень в українській філософії розгортається у вимірі «історії філософії» у формі історико-філософських монографій та підручників. Українському суспільству на даному етапі його розвитку потрібні інноваційні філософські схеми, які б на практичному рівні (світоглядно-ідеологічному) вирішували проблеми в житті українських громадян. Сучасна ситуація в Україні, яка виникла після анексії Росією Криму потребує системного мислення, пошуку сутності виникнення та розв'язання суспільних проблем. У той же час слід зазначити, що всі суспільні проблеми ґрунтуються не на об'єктивному рівні функціонування соціальних інститутів (їх відсутності чи наявності), а на якості морально-етичних взаємодій людей, тобто на якості соціальних почуттів, які люди «покладають» між собою, вступаючи у взаємодію. Тому для того, щоб змінити суспільні відносини перш за все необхідно змінити соціальні почуття, зорієнтувавши їх на довіру, солідарність, оптимізм, відповідальність, чесність, прозорість, гуманізм.

Сучасній Україні потрібна системна теорія практичної соціальної філософії, яка б була зорієнтована на етичні практики, на аналіз поведінки людини, на аксіологічний зміст соціального буття та його соціальну онтологію, яка б у системному контексті вирішила основні проблемні ситуації, які є в українській спільноті.

У цьому аспекті слід звернути увагу на методологічну потребу системного осмислення всіх суспільних явищ, а для цього необхідно брати до уваги не тільки соціальну онтологію, але також психологію, антропологію, феноменологію та концептуальні засади деяких природничих наук.

У сучасній філософії можна спостерігати парадигмальний поворот до аналізу мовленнєвих актів, дискурсу, який аналізується через методи герменевтики, лінгвістики, семіотики. Але у такому випадку аналізується вже не сама свідомість як онтологічне явище, але тільки зміст свідомості і її мисленнєві результати. Сучасним філософам вже не цікаво досліджувати онтологічні проблеми, а саме онтологію суспільства, природи, свідомості, душі,

¹ **Чижевський Д.** / Нариси з історії філософії на Україні (1931) / Дмитро Іванович Чижевський. Філософські твори : в 4 т. ; [під заг. ред. В. С. Лісового]. – [передм. І. Валявко]. – [передм. В. Горський]. – К. : Смолоскип, 2005. – Т. 1. – С. 3–162.

духу. Переважно досліджуються тільки результати тілесної, душевної і духовної діяльності, які проявляються як дискурс, сенс, мовлення, мова, світогляд, форми суспільної свідомості, цінності, ідеологія, культура. Цим явищам у **марксистському** методологічному аспекті надається онтологічний статус (базис), що безперечно є методологічно недоцільним, бо самих по собі, онтологічно цих явищ не існує, безвідносно до онтологічних вимірів буття людського тіла, душі і духу. Тому з методологічного боку слід прийняти до уваги, що онтологічно існують тіло, душа і дух, а не результати їх діяльності, які є можливими тільки у контексті їх «причетності» до активного духу, душі і тілесності.

Саме тому цікавим і необхідним є системний аналіз онтологічних (антропологічних) якостей людини (тіла, душі, духу) як самоорганізаційних основ суспільного буття, а не аналіз результатів людської діяльності, бо основою становлення суспільних феноменів є антропологічні якості людини, які відображають єдність природного і соціального у людині.

Класичний стиль мислення має перевагу в тому, що він «зобов'язує» системно осмислювати світ. Проте недолік класичного мислення полягає у надмірній раціоналізації та подальшій об'єктивації (гіпостазуванні¹) об'єкта пізнання. Класична філософська думка класифікує як «несерйозні» спроби пояснити, наприклад, суспільне буття виходячи із душевно-духовних фактів, які класифікуються як ірраціональні, бо такі ірраціональні явища не можна описати і формалізувати законами людського розуму.

Проте в історії сучасної філософії все ж бачимо спроби пояснити суспільні явища та особливості буття людини саме на основі ірраціональних фактів, власне фактів душі і духу. Так, зокрема у «філософії життя» (**Ф. Ніцше** та **А. Шопенгауер**) наголошується на волі; **С. К'єркегор** та представники екзистенціалізму наголошують на екзистенціалах відчаю, абсурду, тривоги, вибору, віри як основі людської самореалізації; **З. Фрейд** ставить статеve лібідо² на перший план у дослідженнях буття людини та спільноти.

В процесі аналізу суспільного буття не варто перебувати суто на класичних методологічних позиціях, які заперечують важливість ірраціонального як першооснови суспільного буття.

Позитивістсько-раціоналістична тенденція аналізу суспільних явищ, яка категорично ділить буття на матеріальне та духовне, на матерію і дух, буття і мислення не відповідає реальним³ онтологічним та феноменологічним засадам протікання та самоорганізації суспільних процесів, оскільки

¹ Гіпостазування абстрактних понять та надання їм об'єктивного статусу є методологічно недоцільним, оскільки абстрактні поняття відображають роди і види речей, а тому їх не існує в об'єктивному онтологічному сенсі.

² **Фрейд З.** Лекции по введению в психоанализ (1916–1917) // З. Фрейд. Сочинения в 10 т. / Зигмунд Фрейд; [пер. с нем. М. В. Вульфа, Н. А. Алмаева]. – М.: ООО «Фирма СТД», 2006. – Т. 1. – С. 18 – 437.

³ Реальними засадами суспільного буття є приховані антропологічні якості людини, оскільки суспільне буття ґрунтується на людській антропології.

останні формуються у контексті синергії матеріального та ідеального, а не їх діалектичного протиставлення. Тому важливим завданням дослідження самоорганізації суспільної дійсності¹, є пошук її реальних (прихованих, сутнісних) антропологічних основ.

Сучасний соціальний світ, у порівнянні з соціальним світом Нового часу та Просвітництва суттєво змінився, а в соціальній філософії до цього часу використовуються ті методологічні принципи, які впливали із оцінки суспільств минулих поколінь. Зміни у суспільствах не є об'єктивно-необхідними чи наперед визначеними детерміністськими умовами, абсолютно залежними від законів буття і законів суспільства, як це тлумачиться в класичній філософській традиції. Такі зміни є антропологічними, тобто залежними від людини, від її свідомості, цінностей та інтересів, її думок, почуттів і бажань. Зміни у будь-якому суспільстві – це зміни, які пов'язані з антропологічними якостями людини, зокрема моральними якостями, які є наслідком людської психіки та духу.

Основне завдання дослідження полягає у необхідності знайти нове методологічне підґрунтя, яке б стало основою для об'єктивного аналізу онтологічних засад суспільного буття. Але слід уникати еkleктизму і критично відноситись до вже відомих соціально-філософських та антропологічних методологічних концептуальних схем, які у певній мірі орієнтують на шаблони і стереотипи раціоналістичного² характеру, які виходять з ідеї апріорної раціональності людини та можливості на її основі становлення суспільного буття у контексті раціонального прогресу та раціональних домовленостей.

У цьому аспекті виникає питання: наскільки достовірною є та чи інша раціональна інформаційна матриця (система понять, категорій та провідних методологічних принципів), яка застосовується для пояснення природного та суспільного буття та для інтерпретації суспільних подій?

Сучасні світові події, зокрема в українській сучасній історії свідчать про те, що часто інформаційні матриці, які використовуються владою, державою та громадськими організаціями не відповідають реальності, а є своєрідними «мовними іграми». Звідси виникає можливість маніпулювати свідомістю громадян, які сприймаючи відверту дезінформацію починають

¹ Суспільна дійсність – це конкретні суспільні явища, в яких приймає участь людина та сприймає їх як сфери суспільного буття.

² Європейська наукова ментальність ґрунтується переважно на класичній ідеї примату раціонального у суспільній організації, хоча у методологічному сенсі, особливо у сучасній філософській традиції можна знайти, наприклад, біхевіористські та психоаналітичні теорії соціальної організації, які наголошують на ірраціональних чинниках, які формують закономірності суспільного буття. Так чи інакше біхевіоризм узагальнює досягнення сучасних соціальних теорій у знаменитій формулі людської поведінки: «стимул – реакція». У цьому сенсі закони суспільного буття є досить простими та передбачуваними, навіть якщо людина й володіє свободою вибору, бо цей вибір – це вибір тільки модусу реакції на той чи інший стимул. Тобто людина володіє не свободою самою по собі як цінністю, а свободою як можливістю обирати той чи інший шлях реакції серед необхідностей природи і спільноти. Звідси рівень свободи обумовлюється необхідностями природного та соціального характеру, які людина не може подолати у принципі внаслідок своєї власної антропологічної природи, яка наче «закорінює» (екзистенціалізм) людину у бутті.

діяти відповідно до почутого. У цьому ракурсі впливає, що інформаційно-раціональний ресурс, який використовується у суспільстві – це мінлива і динамічна величина, яка може застосовуватись на розсуд того чи іншого суспільного суб'єкта. Тому дух (духовна субстанція як свідомість)¹, який репрезентує інформаційно-раціональні ресурси суспільства може вважатися одним із фундаментальних феноменів, на основі якого самоорганізовується суспільне буття, бо від достовірності тієї чи іншої інформації суспільний лад і порядок можуть суттєво змінитися, так як це є у контексті розвитку подій української суспільної дійсності періоду української «Єврореволюції» 2013-2014 років та подальших подій, наслідком яких стала неоголошена війна Росії проти України на сході України.

Події української «Єврореволюції» та сепаратизм і тероризм на сході України показують, що раціональний інформаційний ресурс часто є основним дестабілізаційним чинником суспільних взаємодій, оскільки від «викиду» дезінформації суспільство починає швидко змінюватися, а тому фактично Україна за останні місяці, починаючи від подій в ніч на 30 листопада 2013 року надзвичайно змінилася завдяки інформаційним впливам.

Події в сучасній українській історії демонструють, що **правові та моральні норми є дієвими тільки у стабільній державі**. Але стабільність – це зовсім не раціональний показник, а швидше – емоційно-чуттєвий. В нестабільній політичній та суспільній ситуації у регіоні чи в окремі державі жодні раціональні норми та умови суспільного договору не виконуються, а тому немає жодних гарантій безпеки, навіть якщо вони надаються у випадку суттєвих поступок² з боку тієї чи іншої держави.

Це свідчить про те, що раціональні домовленості тривають до тих пір, поки тій чи іншій країні «вигідно» це робити, а вигідність, корисність – це вже не раціональний тип поведінки, а швидше естетично-прагматичний.

Події у відносинах між Україною і Росією, зокрема територіальні претензії Росії на Крим та Східну Україну свідчать також про те, що будь-яка система договорів, ідея *суспільства як суспільного договору*, а також ідея

¹ Тут виникає проблема із наданням раціональності об'єктивного статусу, оскільки бачимо той факт, що розум може також помилятися у сприйнятті інформації та керуватись хибними рішеннями. Якщо б людський розум був об'єктивним чинником у класичному його розумінні, то він міг би із необхідністю розрізняти істинну і хибну інформацію.

² Україна 5 грудня 1994 року уклала міжнародну угоду, так званий «Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» (*Будапештський меморандум*) і відмовилась від ядерної зброї (на той час це був третій за потужністю ядерний потенціал у світі після Росії і США) в обмін на гарантії суверенітету, територіальної цілісності та безпеки України від Росії, США, Великобританії, Франції та Китаю. Однак внаслідок військової агресії Росії у Криму у березні 2014 року виникло питання про денонсацію цього договору, оскільки одна із країн-гарантів – Росія порушила умови міжнародного договору і своїми військовими діями спровокувала напруженість не тільки між Україною та Росією, але й в цілому світі, оскільки всі починають розуміти, що єдиним засобом гарантії безпеки і цілісності країни є не «паперові угоди», які не мають жодної сили, а ядерна зброя, яка відлякує агресорів. Теперішні події української історії можуть стати причиною гонки ядерних озброєнь у світі, зокрема Ірану, Індії, Пакистану, Північної Кореї, оскільки «державний егоїзм» не зупиняється ні перед ніяким страхом крім ядерного.

світового порядку на основі раціональної парадигми суспільного договору є «застарілою» формою міжнародних взаємодій, оскільки деякі проблемні питання вирішуються не засобами дипломатії (переговорів і пошуку консенсусу), а грубою фізичною силою та прямим військовим втручанням.

Геополітична поведінка Росії свідчить про те, що будь-яка система колективних договорів, навіть на найвищому рівні (міжнародному) не може давати гарантій безпеки жодній із держав, а легітимність того чи іншого договору може бути зруйнована грубою фізичною силою.

Звідси раціональність (консенсус), як основа суспільного договору не може вважатися абсолютною основою суспільного співіснування. У цьому аспекті необхідно шукати більш надійні і фундаментальні форми взаємодії у суспільстві та між суспільствами (зокрема АЧС), які є основою для гармонійного існування людини та суспільних відносин. Слід також відповісти на питання: що мотивує людську діяльність та що є основними формами мотивацій людської поведінки?

У контексті відповіді на це питання можна висловити гіпотезу про те, що **фундаментальною основою людської мотивації** є не раціональні форми домовленостей стосовно тих чи інших цінностей, не самі цінності (не аксіологічна сфера як дискурс обґрунтування цінностей), а **емоційно-вольова сфера, зокрема емоції та почуття**.

Звідси випливає, що у **суспільних відносинах на всіх рівнях відносин між суб'єктами більше значення має не духовна сфера** (як система ідей, інформації, норм, домовленостей), а **моральна складова відносин та емоційно-чуттєва сфера як її об'єктивне відображення в дійсності**, бо моральна сфера транслюється в емоції та почуття людини (тут необхідно мати на увазі, що духовна сфера транслюється в думки та переконання людини).

Моральна складова суспільних відносин, зокрема відповідальність, чесність, вірність слову, тобто афективно-чуттєвий (естетичний) бік людської сутності має більше значення для гармонійних взаємодій, ніж будь-які інші антропологічні сфери (зокрема духовна сфера), а звідси політичні, економічні та юридичні домовленості та юридичні гарантії безпеки і миру.

Як би не був юридично правильно і виважено складений суспільний договір на основі юридичних норм, які б процедури та санкції не були прописані щодо порушника суспільного договору, якщо цей порушник починає діяти нераціонально та асоціально, якщо він втрачає страх перед відповідальністю, якщо він не має честі і гідності, якщо він починає діяти аморально, то ніякі санкції і юридичні приписи його не зупинять.

Який би не був юридично грамотний суспільний договір, яким би він не був раціонально виваженим і консенсусним, якщо порушник договору має достатні основи відчувати у собі силу і бути переконаним, що він не зможе бути покараним (а отже, не відчуває страху), якщо він не відчуває моральної відповідальності, то такого порушника ніхто не зможе зупинити.

У політиці та геополітиці для утримування гуманних відносин, для миру і безпеки фундаментальними основами цих позитивних суспільних відносин є морально-етичні чинники, зокрема відповідальність, честь, гідність, вірність даному слову (певні джентльменські чесноти), альтруїзм, тобто навіть певні ірраціональні основи поведінки держав, бо договір є вище будь-яких прагматичних егоїстичних інтересів, навіть якщо міняються природні та суспільні умови, а цей договір був підписаний століттями назад.

Якщо ж держава веде себе егоїстично, порушуючи взяті зобов'язання (як це є у випадку із Росією), то відповідно вона сподівається на силовий сценарій вирішення проблем. У випадку із геополітичною поведінкою Росії щодо Криму, раціональне, як інформаційний ресурс – це чудовий спосіб виправдання своїх дій через відверту брехню та дезінформацію, оскільки останні, навіть будучи фіктивними впливають на формування реальних почуттів підтримки, страху, солідарності з політичним курсом в населення, яке не має достовірних та альтернативних джерел інформації, яке живе у закритому інформаційному просторі. На основі дезінформації можна створити підґрунтя для безглузких міфів, а на їх основі для паніки, страху та небезпеки, а звідси безперешкодно діяти на чужій території із фіктивною місією «захисту російськомовного населення від бандерівців», які в історичному контексті залишились ще в межах Другої світової війни.

У цьому аспекті бачимо ігнорування раціональності та абсолютизацію недостовірності, неадекватності та суб'єктивності у суспільному сприйнятті та відносинах. Звідси необхідно знайти об'єктивні фундаментальні причини, які перебувають в основі суспільного буття з метою гуманізації та гармонізації суспільних відносин, оскільки сучасні суспільні відносини на внутрішньому та зовнішньополітичному рівні розгортаються із позицій сили та військового втручання, яке є небезпечним для людського життя, для ідеалів демократії, свободи, людяності.

Намагаючись пізнати людину об'єктивно, відволікаючись від власної суб'єктивності¹, абстрагуючись від самої людини, філософи частіше вхо-

¹ Наукова вимога дотримання принципу об'єктивності ніколи не зможе бути виконана у принципі представниками жодної із наук, бо об'єктивність передбачає абсолютне усунення суб'єктивності, що є неможливо, бо всі наукові закони, методи, принципи створені цією суб'єктивністю, її світоглядом, а суб'єктивний світогляд у цьому випадку є матрицею пізнання нібито існуючих об'єктивних процесів, хоча той світ, який ми спостерігаємо – це світ нашого споглядання і уявлення (волі і уявлення, як каже **А. Шопенгауер**). Поза людиною та спільнотою не існує жодного структурованого об'єкта, жодного явища. Думка про те, що навіть при зникненні людини світ буде мати усі встановлені людським розумом структурні межі є абсурдною, бо системи і структурні межі світу – це результат людської уяви і розуму. Поза свідомістю людини не існує жодного структурованого об'єкта. Але я не є прихильником методології соліпсизму, бо **людина не творить об'єктивний світ у своїй свідомості**, вона тільки творить його ознаки, властивості, системи, структури, закони. Без людини світ буде просто існувати, але у цьому випадку буде існувати тільки «щось» неозначене, безсистемне, безякісне, безвимірне, безособове, неструктуроване, яке буде подібне до онтологічних побудов староіндійських мислителів. Якщо не буде людини (суб'єкта та його суб'єктивності (свідомості)), то у цьому випадку не буде жодного суб'єкта, який би побачив ці структури, красу, гармонію, закони і впорядкованість так як це бачить людина. Світ для різних суб'єктів є різним (тут більш справедливими є принципи суб'єктивізму, релятивізму, або ж *джайністський* принцип **анекантавади**, відповідно до якого існує множинність бачення об'єктів і феноменів різними суб'єктами), бо поруч із людиною існують інші види живих істот, які ніколи не побачать тих закономірностей світу, які класифікує у системні зв'язки людина.

дять не у сферу істини, а у сферу абстрактних суджень та штучних ноумнів, штучних понять, фіктивних універсалій, у систему логічно обґрунтованих заблуджень, які є істинними тільки у межах гносеології, але хибними в онтологічному сенсі.

Пізнати людину об'єктивно неможливо, якщо необхідно абстрагуватися від людини. Об'єктивність пізнання людини може починатися тільки із самої людини, із її власного життєвого досвіду, із власного досвіду науковця, який ставить завдання пізнати людину, бо власний досвід для науковця стає об'єктивним, перевіреним, науковим, достовірним фактом, якщо він буде проаналізований виходячи із наявних методологічних конструкцій.

У цьому випадку науковець повинен здійснити «феноменологічну редукцію» власного досвіду, очистити його від ідеологічних, світоглядних нашарувань і виявити чисті феномени своєї природи, бо на розуміння самого себе суттєво впливають мисленнєві конструкції світогляду та ідеології, у яких соціалізується науковець.

Звідси справжня наука про сутнісні особливості соціального, всі соціально-філософські і соціологічні теорії, (як би це парадоксально не було сказано) повинні будуватися на власному досвіді дослідника, бо він, як людина, може здійснити **методологічну операцію екстраполяції** знання про себе на знання про іншого, тобто на знання про соціальну природу людини. У такому випадку отримуємо найбільш достовірне об'єктивне знання про людину та її природу, знання, яке не тільки буде ґрунтуватися на теоретичних засадах, але й на практиці. Дослідник суспільства повинен бути суб'єктивно безпристрасним, неупередженим, безтенденційним. Але пізнання суспільства – це пізнання самого себе. Дослідник, який пізнає себе, пізнає власну суб'єктивну сферу, хоча власна свідомість є об'єктом дослідження.

На думку **О. Зінов'єва**, «особливість соціальних об'єктів полягає перш за все у тому, що люди самі є об'єкти такого типу, постійно живуть серед них і у них, постійно мають з ними справу»¹. Звідси випливає, що вивчення себе та спільноти, наукове розуміння суспільства – це самоаналіз, який дослідник повинен здійснити по відношенню до себе, а своє знання і власну саморефлексію перенести на іншого. Хоча тут також бути обережним, бо «побутові уявлення про соціальні об'єкти мають дуже мало спільного з їх науковим розумінням. Тим не менше гігантське число дилетантів висловлюються про них, пишуть безчисельні статті та книги»². Крім цього «мало не кожна хоч трохи освічена людина вважає себе спеціалістом в розумінні явищ свого суспільства тільки на тій основі, що вона має деякий досвід життя в ньому і дещо знає про нього»³.

¹ **Зінов'єв А. А.** Идеология партии будущего / Александр Александрович Зиновьев. – М.: Эксмо, 2003. – С.97.

² Там само. – С.98.

³ Там само.

Звичайно, що дослідник повинен керуватися певною методологією аналізу себе та суспільного буття в якому він перебуває. Такою **методологією аналізу суспільного буття вибрана синергетична (самоорганізаційна) парадигма**. Проте тут виникає складне методологічне питання: наскільки концепти синергетики можна застосувати для аналізу соціальної самоорганізації, оскільки в ній важливим є не тільки об'єктивні фактори, але й **людська антропологія**¹, а з нею людський вибір (моделей поведінки і цінностей), воля, розум, які важко описати синергетичними концептами (зокрема спонтанністю), оскільки вони в певній мірі є цілеспрямованими, а не спонтанними явищами. Найбільш доцільно синергетичну парадигму використовувати для аналізу природи, в якій самоорганізація має механічний вимір, тобто вона встановлюється як рівновага між силами та енергіями буття. У суспільстві самоорганізація не є механічною, оскільки в ньому важливим формами взаємодії є раціонально-вольові взаємовідносини, ідеальна сфера людських думок та людської волі, яка перебуває перманентно у ситуації вибору. Тому самоорганізація суспільства можлива швидше на антропологічному рівні, оскільки елементи людської антропології є у певній мірі спонтанними, ірраціональними, принаймні на рівні біологічних потреб (їжа, секс) та психічних потреб, які відображаються на рівні інстинктів.

У цьому ракурсі **С. Хоружий** вважає концепт синергії універсальною парадигмою наукового дискурсу, яка має важливу роль в антропологічних дослідженнях². **С. Цимбал** доводить, що використання соціосинергетичної методології у дослідженні соціуму дозволяє визначити нові соціальні стратегії та орієнтири суспільного розвитку³. Подібну думку висловлює **Л. Бойко-Бойчук**, яка стверджує, що синергетику необхідно використовувати як методологічний підхід у гуманітарних науках⁴. У цьому ракурсі парадигму самоорганізації та її концепти слід розглядати як методологічний принцип соціальної філософії⁵, який може дати нові наукові результати.

Про людину, суспільство та їх природу написано багато філософських праць, створено велику кількість морально-етичних теоретичних систем, але проблема соціального конфлікту⁶ залишається й надалі актуальною, навіть на сучасному етапі розвитку цивілізації. Але незважаючи на те, що в

¹ Людська антропологія вживається мною у розумінні людської природи.

² **Хоружий С. С.** Что такое SYNERGEIA? Синергия как универсальная парадигма : ведущие предметные сферы, дискурсивные связи, эвристические ресурсы / С. С. Хоружий // Вопросы философии. – 2011. – № 12. – С. 19 – 36.

³ **Цимбал С. М.** Філософсько-методологічний потенціал соціосинергетики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : спец. 09.00.09 «Філософія науки» / Світлана Миколаївна Цимбал ; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2005. – 19 с.

⁴ **Бойко-Бойчук Л.** Синергетика як методологічний підхід у дослідженнях соціальних наук / Л. Бойко-Бойчук // Людина і політика. – 2003. – № 5 (29). – С. 56–63.

⁵ **Будз В. П.** Самоорганізація як методологічний принцип соціальної філософії / В. П. Будз // Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 11. – С. 58–63. – (Філософські і психологічні науки).

⁶ Актуальність вирішення конфліктних ситуацій є важливою у сучасних суспільно-політичних умовах України.

гуманітарних науках може бути багато парадигм, в яких аналізується природа людини і суспільства, вона є одна і та ж. Тому або всі пишуть не про те, або ж природа людини є надзвичайно складною для пізнання. З іншого боку, або думки про людину є хибними, або людська природа є недосконалою у теоретичній і практичній діяльності, бо не може втілити ідеї практично у життя, а з іншого боку не може пізнати власну сутність. Тому в цих парадигмах варто знайти певний консенсус, виходячи із якого можна було б вирішити нагальні суспільні проблеми.

Часто теоретичні, світоглядні уявлення про добро та зло, моральні принципи співжиття не можуть бути обґрунтовані досить переконливо. Єдиним засобом переконання залишається історичний досвід (традиція). Але й сама традиція чим довше вона триває, тим більше вона має тенденцій перетворитися у фікцію і симулякри, які вже не можуть бути використані для сучасних умов. Тому традиційні форми взаємодії як практичний бік людських взаємин також є проблемними.

Надійними залишаються тільки емпіричні факти у вигляді позитивних та негативних афективних станів, які здатна продукувати будь-яка людина у будь-якій традиції. Тому без будь-якого попереднього теоретизування можна сказати, що моральним та справедливим є те, що приносить людині емоційну стабільність, задоволення, спокій. Для аналізу сутнісних особливостей самоорганізації суспільного буття необхідно звертати увагу на афективно-чуттєвий бік людської сутності, хоча звернення до афектів може здатись банальним та самоочевидним. Але нехай читача не лякають самоочевидні твердження, які він може зустріти у тексті.

У цьому ракурсі можна погодитися з думкою, що «...дилетанти вважають, нібито немає нічого простішого, ніж розуміння явищ, які вони бачать своїми очима, серед яких вони живуть, в яких приймають участь, і які самі створюють. А ті з них, хто займає високе становище у суспільстві, є відомим і має можливість публічних виступів, вважають себе і зізнаються іншим за вищих експертів у сфері соціальних явищ. Люди вірять президентам, міністрам, королям, знаменитим акторам і навіть спортсменам більше, ніж¹ професіоналам в дослідженні соціальних явищ, хоча ці високопоставлені особи і знаменитості зазвичай говорять нісенітницю, які більше відповідають побутовим уявленням, ніж думкам професіоналів. Останнім вірять тоді, коли вони займають високе становище, визнаються і заохочуються владою і занурюють свої професійні досягнення в трясовину побутової свідомості та ідеології»². У цьому сенсі важко бути абсолютно об'єктивним, важко знайти останні і водночас перші фундаментальні сутнісні ознаки людини та самоорганізації суспільства, виходячи тільки із власного досвіду.

¹ **Зиновьев А. А.** Идеология партии будущего / Александр Александрович Зиновьев. – М. : Эксмо, 2003. – С. 98.

² Там само. – С. 99.

Проте якщо цей власний досвід підтверджений незалежними експертами на теоретичному рівні, то такий внутрішній самоаналіз має тенденцію до об'єктивності. Зрештою, якщо цей досвід буде мати тільки індивідуальний вимір, то він все одно буде належати людині, тому сподіваюсь, що читаючи текст, кожен зможе знайти тут себе та свою сутність. З іншого боку звичайна пересічна людина не має часу для розв'язання фундаментальних питань соціальної філософії, а тому такі питання можуть бути суто професійними, хоча висновки стосуються всіх людей.

Я виходжу з тієї методологічної установки, що будь-яка методологія вирішення суспільних проблем повинна орієнтуватися на феноменологію та антропологію людини, оскільки **людське буття та його антропологічні виміри, на яких ґрунтується місце людини у системі буття та з іншого боку феноменологічні особливості сприйняття світу, які ґрунтуються на людській антропології, визначають сутність людини, а отже, сутність суспільства.** Незважаючи на рівні і типи самоорганізації суспільних відносин, причини суспільного зв'язку є тотожними за своєю природою.

Розглядати та аналізувати суспільне буття неможливо без розуміння природи людини, бо саме природа людини є основним фактором, який структурує суспільне буття. **Суспільне буття є похідним від природи людини,** тому якщо воно має закономірності, то – це тільки антропологічні закономірності, які можуть ґрунтуватися на природі людини. **Людська антропологія та всі її феномени перебувають в основі усіх суспільних явищ,** усіх соціальних інститутів, бо їх творить людина завдяки своїй природі. Хоча для соціології характерний інший підхід, який передбачає, що люди поєднуються у суспільство через певні підсистеми соціальної реальності – групи, інституції, організації, суспільні рухи, громадянське суспільство, класи. Насправді ці елементи соціальної реальності є залежними від людини та її антропологічних факторів і їх формування залежить від волі та бажання людини.

Суспільство само по собі об'єктивно не ділиться на такі підструктури соціальної реальності. Такий поділ є тільки теоретичний, а отже, умовний, хоча соціологи схильні гіпостазувати ці теоретичні поняття, надавши їм онтологічного статусу, та роблячи їх «соціальним фактами». Тому складність суспільного буття, яка виникає в соціологічних теоріях – це тільки наслідок теоретичних конструкцій, наслідок дискурсу, а не наслідок реальних обставин суспільного буття, яке фактично самоорганізовується на простих фактах людської антропології. Насправді єдиним фактом суспільного буття, на основі якого відбувається самоорганізація суспільства є афективно-чуттєві стани (АЧС), які «консоліднують» спільноту, або «роз'єднують» її. Всі інші форми суспільних явищ та інститутів є похідними від системи АЧС.

Людина завжди шукає та цікавиться тими соціально-філософськими знаннями, які є технологіями суспільної взаємодії, технологіями впрова-

дження позитивного **соціального капіталу**, оскільки саме на основі позитивних афективно-чуттєвих станів людської антропології можлива гармонійна суспільна взаємодія.

У цьому аспекті дослідження сутності суспільних відносин у контексті їх самоорганізації та пошуку чинників цієї самоорганізації сприятиме становленню нових «технологій» суспільних відносин, сприятиме самопізнанню людини як основної цінності, її розумінню повноти власного буття та власної сутності.

Шукаючи теоретично досконалі форми суспільної взаємодії, я виходжу із тієї **методологічної установки**, що основними формами самоорганізації¹ суспільного зв'язку є цінності-почуття, які у символічній формі зберігаються в історичних подіях, звичаях, традиціях. Тому найкращий спосіб суспільної взаємодії визначається не у системі ідей, не у теорії, а на практиці, на практиці тих позитивних чи негативних АЧС, які утворюються у результаті суспільних взаємодій. У самоорганізаційному контексті **цінності-почуття слід розглядати та трактувати як точки соціальної біфуркації суспільного розвитку, оскільки від вибору цінностей і почуттів залежить шлях розвитку суспільства.**

Жоден із соціальних інститутів онтологічно та феноменологічно не виходить поза межі почуттів, та їх різновидів. АЧС – це субстанційні основи суспільства та окремої людини. Саме тому, одним із основних завдань дослідження повинно бути обґрунтування того, що усі соціальні інститути ґрунтуються на основі позитивних та негативних АЧС, а суспільне буття внаслідок цього має коливальну динаміку, яка в цілому може бути описана синергетичними концептами порядку і хаосу. Елементи хаосу і порядку притаманні самій людині, а отже, суспільству, оскільки її ірраціональна та раціональна природа в певній мірі відповідно відображає ці синергетичні аспекти, тобто *ірраціональне – хаос*, а *раціональне – порядок*. Антропологічні засади людини, які я пропоную розглядати у їх тріадичності – соматика, психіка і дух є відображенням єдності хаосу і порядку в самій людській природі, оскільки соматика і психіка переважно відображають хаотичність та невпорядкованість людських потреб і бажань, а дух – це втілення порядку та організації людських потреб.

Однак соціальний хаос, соціальна нестабільність і динаміка, які спричинені антропологічними потребами в тому чи іншому суспільстві поступово **врівноважується аксіологічними факторами**, які створюються людським духом і відображають універсальність людської природи та антропологічних прагнень, які є впорядкованими за допомогою аксіологічних систем.

¹ Концепція самоорганізації суспільства, тобто в грецькому аналозі **автоорганізаційна (αυτοοργάνωση) концепція** є важливим методологічним принципом, який відображає **синергійну методологію** аналізу суспільства, оскільки суспільство самоорганізовується на основі єдності людської природи (синергії соматики, психіки та духу), яка є в основі самоорганізації всіх типів суспільних інститутів.

Проте тут слід розуміти, що навіть аксіологічні фактори не можуть бути постійною основою для суспільної рівноваги, а тому суспільство як система перебуває у коливальній динаміці, у пошуку універсальних цінностей. Звідси кожне суспільство є нестабільним, нелінійним, розмаїтим і плюралістичним. Але таку розмаїтість та плюралістичність швидше слід вітати у дискусійному сенсі (як важливість розвитку людського духу), ніж в етичному та правовому, оскільки якщо етика та право не мають чітких усталених аксіологічних традицій, то будь-яке суспільство буде нестабільним.

Звідси в такому нестабільному суспільстві буде спостерігатись спонтанність суспільних утворень, диференціації та суспільний сепаратизм, які будуть причиною хаосу в суспільстві. З іншого боку все було б добре, якщо б такі хаос і безлад мали б тільки теоретичний зміст, оскільки на практичному рівні вони стають причиною фізичних жертв серед громадян.

У контексті самоорганізації людську природу (синергію соматки, психіки і духу) слід розглядати як **фрактал**¹ суспільства, оскільки людина у своєму розвитку та можливостях соціалізації є подібна до цілого суспільства, а її тілесний, психічний та духовний потенціал впливає на самоорганізацію суспільного буття. Тому від якості людської антропології, від того які тілесні, психічні та духовні потреби будуть переважати в людині, буде залежати ціле суспільство, ціла система суспільного буття.

Оскільки людину та суспільство слід трактувати як відкриті системи, то будь-яка взаємодія людини і суспільства, може змінити ціле суспільство, а тому будь-яка людина має значення для суспільного цілого, оскільки навіть окрема людина, якщо вона харизматична та геніальна може вважатися своєрідним **атрактором**² суспільної системи.

¹ **Фрактал** (з латин. **fractus** – *подрібнений*) – у контексті соціальної самоорганізації слід розуміти як соціальну структуру, (явище), в якій малі частини структури є подібними до самого явища. У цьому сенсі «фракталом» людини є синергія психіки, соматки та духу, а «фракталом» суспільства є людина.

² **Атрактор** – (з англ. **attract** – *притягати*) – у контексті соціальної синергетики – це певна соціальна множина (соціальне явище чи їх система або сукупність), що є точкою «притягання» у соціальному просторі та часі, до якої редукуються і спрямовуються основні функції розвитку дисипативної (відкритої, невірноваженої, нелінійної) системи. Атрактор є переважно певною точкою рівноваги, або завершенням граничного циклу розвитку системи. Навколо атрактора завжди існує певне соціальне «поле притягання» соціальних явищ. Тобто атрактор слід розуміти як основне, центральне явище у системі явищ.

